

УДК 336.144.38

ОБҐРУНТУВАННЯ РОЗПОДІЛУ СОЦІАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ, ЩО ФІНАНСУЮТЬСЯ ЗА РАХУНОК КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ**Яневич Н.Я.***E-mail: yanya@mail.lviv.ua**Національний університет «Львівська політехніка»*

Мета статті полягає у розробленні методичних засад та побудові економіко-математичних моделей обґрунтування розподілу соціальних інвестицій, що фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів. Запропоновано послідовність процесу стратегічного планування видатків місцевих бюджетів, які здійснюються у вигляді соціальних інвестицій у підтримання та розвиток соціальної сфери. Визначено загальні напрями оптимізації обсягів сподіваних потреб у соціальних інвестиціях у розрізі кожного об'єкта (установи) кожної сфери соціального інвестування. Виокремлено способи встановлення пріоритетності розподілу соціальних інвестицій між окремими сферами та об'єктами соціального інвестування. Встановлено, що розподіл інвестицій за напрямками соціального інвестування повинен враховувати поточний рівень розвитку кожної сфери соціальної інфраструктури у даному регіоні, її значущість та потрібні інвестиції на досягнення більш високого рівня такого розвитку. Обґрунтовано доцільність використання динамічного підходу до розподілу соціальних інвестицій, за якого відбувається періодична зміна тих сфер соціального інвестування, які обираються в якості пріоритетних. Здійснено поділ напрямів соціального інвестування за їх значущістю. Побудовано економіко-математичні моделі планування обсягів соціальних інвестицій, які здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, за напрямками їх вкладення. Використання цих моделей у практиці планування бюджетних видатків на місцевому рівні дозволить зробити процес розподілу соціальних інвестицій більш обґрунтованим завдяки підвищенню рівня ефективності соціального інвестування.

Ключові слова: місцевий бюджет, соціальні інвестиції, розподіл, пріоритетність, планування, оптимізація, сфера інвестування

UDC 336.144.38

GROUNDING OF DISPENSATION SOCIAL INVESTMENTS, FINANCED BY THE BUDGET OF TERRITORIAL COMMUNITIES**Yanevych N.Y.***E-mail: yanya@mail.lviv.ua**National University «Lviv Polytechnic»*

The aim of the article is the development of methodological foundations and construction economic and mathematical model of grounding of dispensation social

investments, financed by the budget of territorial communities. The sequence of the strategic planning of local expenditures undertaken in the form of social investments in the maintenance and development of the social sphere has been proposed. The general areas of optimization purposes volume expectations in social investments in the context of each facility (institution) of each social investment have been determined. Author has determined how to prioritize the dispensation of social investments between different areas and objects of social investment. It has been established that the dispensation of investments by directions of social investment should take into account the current level of development of each area of social infrastructure in the region, its importance and the required investment to achieve a higher level of such development. The expediency of using a dynamic approach to the allocation of social investments, for which there is a periodic change in the areas of social investment, elected as a priority. Division of lines of social investment for their significance has been done. Economic and mathematical model of planning levels of social investments, financed by the budget of territorial communities by directions attachments has been built. The use of these models in practice of planning budget expenditures at the local level will make the allocation process of social investment more reasonable due to higher efficiency of social investment.

Keywords: local budget, social investment, dispensation, priority, planning, optimization, investment field

Актуальність проблеми. Підвищення рівня якості розвитку населення України потребує значного зростання обсягів соціальних видатків на фінансування освіти, охорони здоров'я, культури та інших напрямів соціальної сфери. При цьому переважна більшість таких видатків, як поточного, так і капітального характеру, виступає у формі соціальних інвестицій, так як справляє довгостроковий вплив на рівень розвитку громадян, що користуються відповідними соціальними послугами. Так як значна частина соціальних інвестицій здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів, а обсяги надходжень у більшість з них на теперішній час є недостатніми, постає необхідність як в пошуку шляхів покращення наповнення бюджетів територіальних громад, зокрема на засадах децентралізації бюджетних потоків, так і в удосконаленні механізму планування соціальних видатків, що фінансуються за рахунок цих бюджетів. Таке удосконалення, серед іншого, повинно передбачати обґрунтований розподіл соціальних інвестицій за напрямками та об'єктами соціальної сфери місцевої громади на засадах оцінювання сподіваної ефективності їх здійснення та обґрунтування пріоритетних напрямів соціального інвестування.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання оцінювання ефективності соціальних інвестицій та їх планування на рівні бюджетів територіальних громад розглянуто у багатьох наукових працях. Зокрема, вагомий внесок у вирішення цього питання зробили такі науковці, як: А. Андрєєв [1], С. Архипова [2], А. Бондаренко [3], В. Булавинець [4], Х. Вілюра [5], О. Ломовцева [6], С. Маркова [7], О. Омелянович [8], О. Рябченко [9], І. Сагайдак [10], Н. Тарханова [11], Р. Хакет [12], Л. Циренжапова [13], Н. Чорна [14] та ін.

Переважає більшість дослідників, які займаються вивченням питання планування соціальних видатків місцевих бюджетів, виокремлюючи низку методів такого планування, до яких відносять метод системного аналізу, балансовий, нормативний, економіко-математичний, програмно-цільовий та інші, віддають перевагу програмно-цільовому методу. За цим методом планування обсягів соціальних інвестицій здійснюється в такій послідовності – визначається мета планування, розробляється програма досягнення цілей, визначаються ресурси для здійснення програм. Також дослідники зазначають поширеність у практиці бюджетного планування ресурсного підходу, за якого спочатку визначаються ресурси, планується мета на підставі цих ресурсів і вже потім розробляється програма їх використання. Проте, існуючі у сучасній літературі та використовувані у практиці планування соціальних видатків методи та моделі такого планування стосуються переважно короткострокового планування та недостатню увагу приділяють встановленню пріоритетності напрямів та об'єктів соціального інвестування на засадах оцінювання ефективності соціального інвестування.

Мета роботи полягає у розробленні методичних засад та побудові економіко-математичних моделей обґрунтування розподілу соціальних інвестицій, що фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Одним з ключових завдань планування обсягів соціальних інвестицій, що здійснюються за рахунок бюджетних коштів, є визначення пріоритетності тих чи інших видів видатків бюджетів. Проведене дослідження показало, що у процесі стратегічного планування видатків місцевих бюджетів, які здійснюються у вигляді соціальних інвестицій у підтримання та розвиток соціальної сфери, необхідно дотримуватися такої послідовності дій:

1) прогнозування та планування сподіваних обсягів бюджетних надходжень та тієї їх частки, яка буде витрачена на соціальне інвестування, що потребує розрахунку планових показників податкових та інших платежів, які формують місцевий бюджет територіальної громади;

2) попереднє оцінювання потреб місцевого бюджету у соціальних інвестиціях на плановий період (періоди), за яких рівень розвитку кожної сфери соціального інвестування (охорона здоров'я, освіта, культура тощо) у цьому періоді (періодах) буде не нижчим за поточний;

3) оптимізація обсягів сподіваних потреб у соціальних інвестиціях у розрізі кожного об'єкта (установи) кожної сфери соціального інвестування. Така оптимізація повинна передбачати: знаходження найкращого співвідношення між окремими складовими соціальних видатків (зокрема, шляхом часткового заміщення одного їх виду іншим: наприклад, впровадження енергозбереження викликає зниження поточних витрат на опалення приміщень, однак, часто супроводжується додатковими капітальними витратами); скорочення кількості окремих об'єктів соціального інвестування, що визнаються зайвими; скорочення чисельності працівників, що працюють в окремих установах соціальної сфери; реалізація зайвого майна установ соціальної сфери, що зменшуватиме поточні витрати на його утримання;

4) встановлення остаточної величини планової потреби територіальної громади у соціальних інвестиціях, що здійснюються за рахунок коштів місцевого бюджету (шляхом віднімання від величини планових потреб, обрахованих на другому етапі, можливої їх економії, обчисленої на третьому етапі запропонованої послідовності стратегічного бюджетного планування);

5) у випадку, якщо обчислена величина планової потреби територіальної громади у соціальних інвестиціях, що здійснюються за рахунок коштів місцевого бюджету, є меншою за планові надходження у нього (в частині, яка може бути витрачена у вигляді соціальних інвестицій), то додатковий плановий обсяг коштів повинен бути розподілений між окремими сферами та об'єктами соціального інвестування з метою підвищення рівня розвитку відповідних сфер;

6) виокремлення критеріїв, за якими визначається пріоритетність розподілу соціальних інвестицій між окремими сферами та об'єктами соціального інвестування з метою підвищення рівня розвитку

відповідних сфер. До таких критеріїв доцільно віднести: значущість даної сфери, сподіване зростання рівня розвитку відповідної сфери після вкладення у неї додаткових інвестицій, потрібні обсяги соціальних інвестицій у кожну сферу соціального інвестування, приріст обсягів надаваних послуг установами відповідної сфери, тривалість часу, протягом якого будуть надаватися послуги установами даної сфери соціального інвестування;

7) вибір способу розрахунку узагальнюючого критеріального показника пріоритетності розподілу соціальних інвестицій між окремими сферами та об'єктами соціального інвестування. При цьому можна виокремити три таких способи:

- коли один з часткових критеріїв пріоритетності розподілу соціальних інвестицій визначається як головний, а усі інші відіграватимуть другорядну роль (їх враховують лише за умови, якщо альтернативні напрями соціального інвестування характеризуються однаковими значеннями головного критеріального показника);

- коли усі часткові критерії пріоритетності розподілу соціальних інвестицій визнаються рівнозначущими;

- коли головному критерію пріоритетності розподілу соціальних інвестицій присвоюється більш високий рівень значущості ніж іншим, однак, він не є домінуючим при прийнятті планових рішень щодо такого розподілу;

8) збір та оброблення інформації про потребу об'єктів соціального інвестування у додаткових соціальних інвестиціях за кожною сферою соціального інвестування;

9) розрахунок узагальнюючого критеріального показника пріоритетності розподілу соціальних інвестицій між окремими сферами та об'єктами соціального інвестування;

10) поступове включення у план розподілу бюджетних видатків потреб об'єктів соціального інвестування у додаткових соціальних інвестиціях у порядку зниження рівня їх пріоритетності до повного вичерпання ліміту таких інвестицій.

У процесі вибору стратегічних напрямів соціального інвестування, що здійснюється за рахунок коштів бюджетів територіальних громад, важливе значення має також обґрунтований розподіл соціальних видатків за цими напрямками у часі, тобто існує необхідність використання динамічного підходу до такого розподілу. При цьому видається доцільним враховувати такі методологічні засади:

- по-перше, напрями соціального інвестування слід поділити, передусім, за їх значущістю, наприклад, на: клас 1 – інвестування, результатом якого є збереження життя людей; клас 2 – інвестування, результатом якого є забезпечення здоров'я дітей та працездатності дорослих; клас 3 – інвестування, результатом якого є забезпечення необхідного інтелектуального та фізичного розвитку дітей; клас 4 – інвестування, результатом якого є підтримання та профілактика стану здоров'я людей; клас 5 – інвестування, результатом якого є забезпечення додаткового інтелектуального та фізичного розвитку дітей; клас 6 – інвестування, результатом якого є забезпечення потреби громадян у духовному розвитку; клас 7 – інвестування, результатом якого є забезпечення потреби громадян у відпочинку та розвагах. При цьому перший клас соціальних інвестицій доцільно розглядати відокремлено, так як здійснення таких інвестицій у повному обсязі (на відміну від інших класів їх напрямів) має обов'язковий характер. У зв'язку з цим, у подальшому під класом напрямів інвестицій з найвищим рівнем значущості нами буде розумітися клас 2, тобто інвестування, результатом якого є забезпечення здоров'я дітей та працездатності дорослих;

- по-друге, у процесі планування обсягів соціальних інвестицій, що здійснюються за рахунок коштів бюджетів територіальних громад, потрібно дотримуватися вимоги щодо незниження існуючого рівня розвитку кожної сфери соціальної інфраструктури регіону, а за можливості – його зростання. Тому планові розміри соціальних інвестицій, що фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів, повинні бути розподіленими за чотирма фондами: фонд забезпечення існуючого на теперішній час рівня розвитку кожної сфери соціальної інфраструктури регіону; фонд фінансування інвестицій, результатом яких є збереження життя людей; фонд фінансування того напрямку (або напрямів) соціального інвестування, який наразі визначений як пріоритетний; фонд фінансування інших напрямів соціального інвестування;

- по-третє, розподіл інвестицій за напрями соціального інвестування повинен враховувати поточний рівень розвитку кожної сфери соціальної інфраструктури (або одночасно декількох сфер, що відповідають певному напрямку соціального інвестування) у даному регіоні, її значущість та потрібні інвестиції на досягнення більш високого рівня такого розвитку. З цією метою пропонується

застосовувати індикатор сподіваної ефективності додаткового інвестування в об'єкти певної сфери соціальної інфраструктури регіону, який обчислюється за формулою:

$$I_{CEi} = \frac{(P_{HCi} - P_{\Phi Ci})}{K_{Ci} \times (1 - P_{3Ci})} = \frac{P_{ci}}{1 - P_{3Ci}}, \quad (1)$$

де I_{CEi} – індикатор сподіваної ефективності додаткового інвестування в об'єкти i -тої сфери соціальної інфраструктури регіону, частка одиниці; P_{HCi} , $P_{\Phi Ci}$ – відповідно очікуваний та фактичний рівень розвитку i -тої сфери соціальної інфраструктури регіону (може визначатися, зокрема, методом експертного опитування, виходячи з максимального значення цього рівня, яке дорівнює одиниці), частка одиниці; K_{Ci} – потрібний обсяг додаткових соціальних інвестицій для підвищення рівня розвитку i -тої сфери соціальної інфраструктури регіону від $P_{\Phi Ci}$ до P_{HCi} , грн.; P_{3Ci} – коефіцієнт значущості i -тої сфери соціальної інфраструктури регіону відповідно до поданого вище розподілу на класи з урахуванням того, що значущість класу 1 дорівнює одиниці, частка одиниці; P_{ci} – співвідношення між приростом рівня розвитку i -тої сфери соціальної інфраструктури регіону та величиною потрібних інвестицій, потрібних для забезпечення такого приросту:

$$P_{ci} = \frac{P_{HCi} - P_{\Phi Ci}}{K_{Ci}}, \quad (2)$$

- по-четверте, окрім необхідності вкладення інвестицій перш за все у ті сфери соціальної інфраструктури регіону, які характеризуються найвищим рівнем сподіваної ефективності такого інвестування, потрібно намагатися дотримуватися певної пропорційності розвитку усіх сфер. З цією метою доцільно ввести певні обмеження на співвідношення між рівнями їх розвитку. Зокрема, за базис можна узяти сферу соціальної інфраструктури з найвищим рівнем соціальної значущості, а для усіх інших прийняти мінімально припустимі значення показників рівня їх розвитку у частках до рівня розвитку найбільш значимої сфери. Тоді необхідним буде виконання системи таких обмежень:

$$P_{\Phi Ci} \geq \gamma_i \times P_{\Phi C1}, \quad (3)$$

де γ_i – коефіцієнт пропорційності між рівнем розвитку i -тої сфери соціальної інфраструктури регіону та тієї сфери, що відповідає напряму соціального інвестування з найвищою значущістю для суспільства,

частка одиниці; $P_{\Phi Ci}$ – фактичний (поточний) рівень розвитку тієї сфери соціальної інфраструктури регіону, що відповідає напряму соціального інвестування з найвищою значущістю для суспільства, частка одиниці;

- по-п'яте, внаслідок існування сфер соціального інвестування, що відрізняються ступенем їх значущості, постає необхідність у побудові узагальнюючого за усіма такими сферами показника оцінювання рівня розвитку усієї сукупності об'єктів соціальної інфраструктури регіону. Цей показник доцільно обчислювати за такою формулою:

$$I_p = \sum_{i=1}^n \frac{P_{\Phi Ci}}{1 - P_{3Ci}}, \quad (4)$$

де I_p – узагальнюючий за усіма сферами соціального інвестування показник оцінювання рівня розвитку усієї сукупності об'єктів соціальної інфраструктури регіону, частка одиниці; n – кількість сфер соціального інвестування, що характеризуються різним ступенем їх значущості, одиниць;

- по-шосте, завдання планування обсягів соціальних інвестицій, що фінансуються за рахунок коштів бюджетів територіальних громад, повинно передбачати максимізацію приросту узагальнюючого показника розвитку соціальної сфери регіону з урахуванням чинника часу (тобто з урахуванням того факту, що чим більш віддаленим від даного моменту часу є такий приріст, тим він є менш значущим для користувачів соціальних послуг). Тому цільовою функцією планування обсягів соціальних інвестицій, які здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, за напрямками їх вкладення, повинна виступати така:

$$Z = \sum_{t=1}^{T_n} \Delta I_{pt} \times \lambda_t \rightarrow \max, \quad (5)$$

де Z – цільова функція планування обсягів соціальних інвестицій, які здійснюються з місцевих бюджетів; T_n – кількість періодів (років) планового періоду; ΔI_{pi} – приріст значення узагальнюючого показника розвитку усієї сукупності об'єктів соціальної сфери регіону в t -тому періоді (році) порівняно із попереднім періодом (роком), частка одиниці; λ_t – коефіцієнт, що враховує чинник часу і є спадною функцією від t , частка одиниці.

Тоді для максимізації функції (5) з урахуванням обмежень (3) потрібно виконати таку послідовність дій:

1) здійснити прогноз надходжень у місцевий бюджет у кожному році планового періоду, а також збір необхідного обсягу вхідної інформації (про показники, що містяться у наведених вище економіко-математичних моделях);

2) виокремити у загальному обсязі бюджетних надходжень кошти фонду фінансування тієї сфери (або сфер) соціального інвестування, яка наразі визначена пріоритетною;

3) визначити перелік сфер соціального інвестування, що здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету, та встановити рівень значущості кожної з цих сфер;

4) використовуючи формулу (1), обчислити значення індикатора сподіваної ефективності додаткового інвестування в об'єкти кожної сфери соціальної інфраструктури регіону;

5) здійснити ранжування сфер соціального інвестування у порядку зниження показника (1);

6) здійснити перевірку обмежень (3);

7) якщо обмеження (3) виконуються, то слід запланувати інвестування у соціальну сферу з найвищим значенням показника (1) в обсязі, який дозволяє система цих обмежень; потім перейти до соціальної сфери з другим у порядку зниження значенням індикатора (1), визначивши плановий момент часу, коли слід почати здійснювати інвестування у цей напрям і т.д. доти, доки не вичерпається тривалість розглядуваного планового періоду, або не буде переглянуто всі напрями інвестування. У другому випадку потрібно знов повернутися до напрямку з найвищим значенням показника (1) і продовжити процес планування послідовного фінансування напрямів соціального інвестування, враховуючи обмеження (3) (параметри яких вже будуть новими після першого циклу інвестування напрямів), до моменту досягнення у розрахунках, що проводяться, закінчення запланованої тривалості планового періоду;

8) якщо ж обмеження (3) не виконуються, тоді слід спочатку забезпечити їх виконання (шляхом встановлення планових обсягів соціального інвестування та термінів їх здійснення у порядку зниження значень індикатора (1) з урахуванням можливостей включення у програму бюджетних видатків кожного напрямку соціального інвестування з урахуванням обмежень (3)), а вже після того, як виконання нерівностей (3) буде забезпечено, переходити до попереднього етапу даної послідовності планових обрахунків.

Висновки:

1. Оптимізація обсягів сподіваних потреб у соціальних інвестиціях у розрізі кожного об'єкта (установи) кожної сфери соціального інвестування повинна передбачати: знаходження найкращого співвідношення між окремими складовими соціальних видатків; скорочення кількості окремих об'єктів соціального інвестування, що визнаються зайвими; скорочення чисельності працівників, що працюють в окремих установах соціальної сфери; реалізація зайвого майна установ соціальної сфери, що зменшуватиме поточні витрати на його утримання

2. Розподіл інвестицій за напрямками соціального інвестування повинен враховувати поточний рівень розвитку кожної сфери соціальної інфраструктури (або одночасно декількох сфер, що відповідають певному напрямку соціального інвестування) у даному регіоні, її значущість та потрібні інвестиції на досягнення більш високого рівня такого розвитку.

3. Процес вкладання коштів в об'єкти соціального інвестування, що здійснюється за рахунок бюджету територіальної громади, повинен мати послідовно-паралельний характер: одна частина цих коштів (фонд фінансування інших, крім пріоритетного, напрямів соціального інвестування) повинна здійснюватися одночасно в усі або декілька напрямів, крім пріоритетного, а інша частина – у пріоритетний напрям (напрями) інвестування, при чому пріоритетність напрямів повинна змінюватися у часі. Також слід відзначити, що у випадку значної тривалості планового періоду процес зміни пріоритетного напрямку (або напрямів) соціального інвестування повинен мати циклічний характер.

4. Подальше дослідження проблеми обґрунтування розподілу соціальних інвестицій, що фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів, повинно передбачати побудову систем моніторингу та регулювання цих інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андреев А.А. Методика комплексной оценки объемов социального инвестирования // Вестник Челябинского государственного университета. — 2009. — № 9 (147). — Экономика. — Вып. 20. — С. 73—78.
2. Архипова С.В. Реформування місцевих бюджетів, спрямоване на зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування в Україні / С. В. Архипова (30 березня 2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kds.org.ua/blog/arhipova-sv-reformuvannya-mistsevih-byudzhativ-spryamovanena-zmitsnennya-finansovoi-osnovi-mis>

3. Бондаренко А.В. та Омелянович Л.О. Соціальне інвестування як фактор забезпечення соціально-економічного розвитку. // Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції молодих вчених, аспірантів і студентів. // Випуск 2009. - 5(79). - С. 201-203.
4. Булавинець В.М. Оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення: теоретичні аспекти. Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. - 2012 - №2.- С. 33-38.
5. Вілюра Х.Б. Стратегічне управління видатками місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій. / Х.Б. Вілюра. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=1061>
6. Ломовцева О. А., Соболева С. Ю. Методологические аспекты определения сущности и эффективности социальных инвестиций // Научные ведомости БелГУ. Серия: История. Политология. Экономика. Информатика. - 2009. - №9. - С. 223-228.
7. Маркова С. В. Соціальний ефект інвестицій // Вісник Запорізького національного університету. - №1(5). - 2010. – С. 32-37
8. Місцеві фінанси / П.О. Омелянович, В.С. Левченко, О.В. Хістаєва, Д.В. Фірсов, О.О. Якубовська / М-во освіти і науки У-ни, Донец. нац. ун-т ек. і торгівлі ім. Т-Баран. – Донецьк: [Дон НУЕТ], 2011-252с.
9. Рябченко О. Д. Інвестиційна діяльність і приватизація / Рябченко О.Д., Тарасенко Г.Г., Цибань П.В. – Х. : Основа, 1999. – 93 с.
10. Сагайдак І.В. Доходи місцевих бюджетів в Україні: структура та напрями оптимізації / І. В. Сагайдак // Економіка та держава. - 2012. - № 2. - С. 53-55.
11. Тарханова Н.О. Пошук оптимальної моделі соціального інвестування в Україні. // Матеріали за 9-а міжнародна научна практична конференція, «Настоящи изследвания и развитие», – 2013. Том 3. Икономики. София. «Бял ГРАД-БГ». - № 3. – 2013. – С.12-15.
12. Hackett R. Program Budgeting Manual [Програмно-цільовий метод] / R. Hackett. — К.: USAID, Varents Group, 1999. — 112 p.
13. Цыренжапова Л. Инвестиционные процессы в социальной сфере : тенденции развития и методы реализации // Л. М. Цыренжапова ; Байкал. экон.-правовой ин-т, Фак. экономики и управления, Каф. экономики и менеджмента . - Улан-Удэ : ИПК ВСГАКИ, - 2006. - 131 с.
14. Чорна Н. Зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів та можливості його застосування в Україні. / Н. Чорна. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/734>